

PEYGAMBER VARİSİ MEVLANA: İNSAN SEVGİSİ MERKEZLİ ÇOĞULCU BİR OKUMA DENEMESİ*

Yrd. Doç. Dr. Rifat ATAY**

Habibullah, sahih hadislerinden birinde “Alimler peygamberlerin varisleridirler,”¹ buyurmaktadır. Varis, mirasçısı olduğu şey üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahip kimsedir. Öyleyse, öncelikle alimlerin neyin mirasçısı ya da peygamberlerin mirasının ne olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Peygamberler, bize Allah’ın mesajını getiren elçilerdir. Onlar, getirdikleri mesajı sadece iletmekle kalmaz aynı zamanda yaşayarak bizlere onun nasıl uygulanacağını örnekle gösterirler. Bu nedenle, Hz. Aişe’ye Habibullah’ın ahlakı sorulduğunda, O’nun ahlakının Kur’an olduğunu belirtmiştir. Yani O’nun Kur’an’da belirtilen bütün iyi ve güzel şeyleri yaptığını, kötü ve çirkin şeylerden de uzaklaştığını ifade etmiştir. Bu meyanda peygamberlerin, biri ilmi öteki ahlaki iki tür miras bıraktığını ve her alimin de kendi kabiliyeti ölçüsünde bunlara mirasçı olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Mevlana, Habibullah’ın bıraktığı ilmi ve ahlaki mirasla kendi ilişkisini izah sadedinde şöyle demektedir:

“Ben sağ olduğum müddetçe Kur’an’ın kölesi, bendesiyim, / Ben Muhammed Muhtar’ın yolunun tozuyum

Benim sözümden, bundan başkasını bir kimse nakledeyse, / Ben ondan da bizarım, o sözlerden de bizarım.”²

* Tebliği baştan sona dikkatle okuyup katkıda bulunan saygıdeğer meslektaşlarım, Yrd. Doç. Dr. Salih Aydemir ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Şimşek’e şükranlarımı arz ederim.

** Harran Üniversitesi, İlahiyat Fak., rifatay@harran.edu.tr

¹ Ebu Davud, al-Hass ala Talabul Ilm, c. 10, s. 49; Tirmizi, Ma Cae Fi Fadlil-Fıkh, c. 9, s. 296.

² Can, Ş., *Hız: Mevlana'nın Rubailer*, Ankara, Kültür Bak. Yay., 1991, II, rubai no 1311.

Rubaiden de açıkça anlaşıldığı gibi Mevlana yaşadığı sürece Kur’an’ın kölesi, Habibullah’ın yolunun tozu toprağı olduğunu ifade etmekte ve kendine yapılabilecek bunun dışındaki herhangi bir yakıştırmanın da kendisini üzeceğini belirtmektedir. Mevlana’nın İslam’a ve Habibullah’a bağlılığını sergileyen bunun dışında daha nice örnekler olmakla beraber, şimdilik bununla iktifa edilecektir.

Malum olduğu üzere, Hz. Mevlana’nın doğumunun 800. yılı münasebetiyle UNESCO 2007’yi *Mevlana ve Hoşgörü Yılı* ilan etmiştir. UNESCO’nun bu yıl içinde çeşitli etkinlikler tertip ederek Mevlana’nın daha iyi tanıtımını hedefliyor olması, akla “*Niçin Mevlana?*” sorusunu getirmektedir. Böyle bir girişimin, Sovyet Bloğu’nun dağılıp Batı’nın Soğuk Savaş’ın tek galibi ilan edilmesinin akabinde, “*Tarihin Sonu*” ve “*Medeniyetler Çatışması*” gibi tezlerle desteklenen Batılı siyasetler arasında gözlerin ve silahların İslam’a ve Müslümanlara çevrildiği bir dönemde başlatılmış olması yukarıdaki sorunun cevabının ehemmiyetini daha da artırmaktadır. Bu tür soruların tek cevabının olamayacağını bilincinde olmakla beraber, akla ilk gelen iyimser cevap Mevlana’daki *insan sevgisi ve hoşgörüye dayalı çoğulcu yönün* öne çıkarılmak istendiğidir.¹

Mevlana gibi büyük düşünürleri kalıplara koymak zor olmakla beraber, biraz dikkatli bir okuyucu Mevlana’da iki yönün olduğunu hemen fark edecektir. Bunlardan birisi onun yukarıdaki dördlükte verilen İslami yönü ve Muhammedi ahlakın temsilciliği, diğeri UNESCO’nun da öne çıkarmak istediği hümanist/insancıl, çoğulcu ve hoşgörülü yönüdür. Bu iki yönün bir arada bulunmaması ya da birinin diğeri yok etmesi söz konusu olmamasına rağmen, ikinci yöne ağırlık verenler, her ne sebeptense, birinci yönü mümkünse görmemek ya da unutturmak istemektedirler. Mevlana’nın bütün bağlardan azade olduğunu, dinleri bile aşırıp hümanist bir felsefeyi savunduğunu iddia eden bu kimseler, bir anlamda Mevlana’nın ilk adı Muhammed’i silme eğilimindedirler.² Bu görüşü savunanlar arasında uluslararası bir Mevlana uzmanı kabul edilen

¹ Böyle bir girişimdeki nihai hedefin İslam’ın doğru anlaşılması mı yoksa Müslümanların pasifleştirilmesi mi olduğu tartışması akademik anlamdaki değerlendirmeleri esas alan bir başka makalenin konusudur. Çünkü akademik değerlendirmeyi popülist ve politik değerlendirmenin dışında tutmak gerektiğine inanmaktayız.

² Mevlana biyografilerinin çoğunun adının *Muhammedsiz* olmasında bir art niyet var mıdır bilemiyoruz ama en meşhurlarından Gölpinarlı’nınkinden bile vakıa böyledir: Gölpinarlı, A, *Mevlana Celaleddin: Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İstanbul, İnkılap, 1999.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın da bulunması oldukça ilgi çekicidir.¹ Doğrusu, her iki anlayışın da, en azından görünürde, Mevlana'da dayanakları vardır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki yüzeysel ve sınırlı bir okuma dahi, Mevlana'nın her şeyden önce İslam kültürünün ve toplumunun bir ürünü olduğunu ve hep öyle kalacağını ortaya koyacaktır. Merhum Nurettin Topçu da bu gerçeğe, “Mevlana'nın şahsiyeti hangi cephesiyle alınırsa alınsın, o bir din adamıdır. Dindardır, bir İslam velisidir ve onun şahsiyetinin indifa merkezi ilahi ve İslami aşktan başka bir şey değildir,”² sözleriyle parmak basmaktadır. Vakıta hakikaten Topçu'nun ifade ettiği kadar açık ise, acaba neden Gölpınarlı gibi uzmanlar bile Mevlana'ya dinler üstü hümanist düşünür sıfatını uygun görmekte dirler? Mevlana'da bu okumalara gerekçe gibi gösterilebilecek hem doğrudan hem de dolaylı sayısız malzemenin olduğu kuşkusuzdur. Öyleyse, hoşgörü, insan sevgisi ve hümanizme konu olan bu malzemelere daha yakından bakarak söz konusu anlamlandırmaların ne kadar doğru olduğu incelenmelidir.

Mevlana'da insan sevgisi, hoşgörünün ve çoğulculuğun en yaygın delili olarak şüphesiz ilk akla gelen onun meşhur “*Gel gel, ne olursan yine gel...*” davetidir. Dörtlüğün tamamı şöyledir:

*“Yine gel, yine gel (veya geri gel), ne olursan ol yine gel
İster kâfîr, ister ateşe tapıcı, ister putperest olsan da gel
Bizim bu dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir
Yüz kere tövbeni bozmuş da olsan yine gel.”*

Mevlana'nın adıyla neredeyse özdeşleşen ve hemen herkesin Mevlana denildiğinde aktarabileceği bu rubainin ona aidiyeti de tartışmalıdır. Mevlana rubailerinin Farsça derlemesini yapan Sultan Veled nüshasında rastlanmayan bu rubai, Gölpınarlı'nın bir başka nüshayı esas alarak yaptığı tercümede görülmektedir.³ Lâfzen Mevlana'ya ait olması tartışılabilir, anlam itibarıyla Mevlana düşüncesini oldukça iyi yansıtan bu rubaiden evrensel hoşgörü ve çoğulcu insan sevgisini anlamak zor değildir. Fakat bu dörtlükten onun dinler üstü hümanist bir düşünür olduğunu çıkarmanın güç olduğu kanaatindeyiz. Zira bu dörtlüğü, İslam'ın genel hükümleri çerçevesinde yorumlayarak *tövbe ve ümit kapısının*

¹ Gölpınarlı, *Mevlana*, 198 vd.

² Topçu, N., *İslam ve İnsan – Mevlana ve Tasavvuf*, İstanbul, Dergah Yay., 2001, 118.

³ Mevlânâ, *Rubailer*, terc. A B Gölpınarlı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1964.

hep açık olduğu şeklinde anlamak daha makul görünmektedir.¹ Gerçek anlamın mümkün olduğu yerlerde mecaza yönelip anlamı daha öteye götürmek ise belagat açısından savunulması hayli müşkül bir durumdur.

Bu tür dörtlükleri genel İslami kurallar çerçevesinde yorumlamak kolay görünse de, Mevlana'nın hem hayatında hem de eserlerinde onu tam bir hümanist gibi gösterecek, farklı yorumlara açık bazı detaylar da vardır.² Gölpınarlı'nın da üzerinde durduğu bunların bazılarında³ Mevlana'nın bir papaza ya da toplumun değer vermediği kimselere değer verme sadedinde secde ettiği rivayet edilmektedir. Müslüman olmayan bir kimseye bu kadar değer vermesinden dolayı da bu olaylar onun hümanizminin açık delilleri gibi görülmektedir. Kısmen parçacı yorumun izlerini taşıyan bu yaklaşımların incelemesine geçmeden önce, Nebevi ahlakın mirasçısı Hz. Mevlana'nın insanlara hürmet konusundaki tutumunu yansıtan Eflaki'nin *Menakıh*'ndaki iki rivayete değinmek yerinde olacaktır. Rivayetlerin ilki Mevlana'nın bu konudaki genel tavrını ortaya koymaktadır. Eflaki'nin bildirdiğine göre Mevlana, “*Herkes, çocuklara ve dul kadınlara alçak gönüllülük gösterir, kendisini küçültür ve onlara dua ederdi. Kendi önünde secde edenlere kâfir de olsa secde ederdi. Bir gün Taniel adında bir Ermeni kasabı Mevlana'ya rastladı, onun önünde yedi defa baş koydu. Mevlana da kasabın önünde baş koydu.*”⁴

Üzerinde durmak istediğim ikinci rivayet, bize çok garip gibi gelen Mevlana'daki bu tür olayları ve düşünceleri daha doğru anlamamızı sağlayan anahtar niteliğindedir. Mevlana'nın, Anadolu (o zamanki haliyle Rum) halkını değerlendirme ve buraya neden, niçin gönderildiğini izah sadedinde şöyle dediği hikaye edilmektedir:

“Yüce Tanrı'nın Rum halkı hakkında büyük inayeti vardır ve Sıddık-ı Ekber'in duasıyla da bu halk bütün ümmetin en merhamete layık olanıdır. En iyi ülke de Rum ülkesidir. Fakat bu diyarın insanları, Mülk sahibinin (Tanrı'nın) aşk aleminden ve

¹ Kur'an-ı Kerim, 39/53-54; Demirci, M, “Ne Olursan Gel”, http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=267.

² Bkz.: Mevlana, *Mesnevi ve Şerhi*, çev. A. Gölpınarlı, İstanbul, Kültür Bakanlığı, 2000, I, 144 (504 vd.), 523 (3098); III, 158, (1254-59), 168-169 (1260-70), VI, 16 (124), 24 (135-136, 138), (Bundan sonra bu baskıya sadece *Mesnevi* şeklinde atıfta bulunulacak ve gerektiğinde sayfa numarasından sonra parantez içinde beyit numaraları da verilecektir; aksi belirtilmediği sürece bütün çeviriler bu baskıdan alınmıştır).

³ Gölpınarlı, *Mevlana*, 192-293.

⁴ Eflaki, A, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. T Yazıcı, İstanbul, M E B, I, 330-331.

deruni zevkten, çok habersizdirler. Müsebbib’ül-Esbab (Tanrı) hoş bir lütufta bulundu, sebepsizlik âleminde bir sebep yaratarak bizi Horasan ülkesinden Rum vilayetine çekip getirdi; haleflerimize de bu temiz toprakta konacak yer verdi ki, ledünni iksirimizden onların bakır gibi olan vücutlarına saçalım da onlar tamamıyla kimya, irfan âleminin mahremi ve dünya ariflerinin hemdemi olsunlar... Onların hiçbir suretle doğru yola meyletmediklerini ve ilahi sırlardan mahrum kaldıklarını görünce, insanların tabiatına uygun düşen şîr ve sema yolu ile o manaları onlara layık gördük; çünkü Rum halkı, zevk ehli ve şirin sözlüdür. Mesela bir çocuk hasta olur ve tabibin verdiği ilaçtan nefret edip mutlaka şerbet isterse, hazık doktor ilacı bir şerbet testisine koymak suretiyle çocuğa verir. Çocuk onu şerbet zannıyla seve seve içer, dertlerinden kurtulur, sıhhat bulur ve onun bozulmuş olan mizacı düzelir. Şîr:

‘Onulmaz hastalık için koşun buraya! Bizim ilacımız hastaya birebirdir.

Biz Tanrı’nın tabipleri ve talebesiyiz. Kızıldeniş bizi gördü, ikiye ayrıldı. (K., LXIII, 26)

Biz, kimseden ücret istemeyiz. Bizim el ücretimiz Tanrı tarafından fazlasıyla gelir.”¹

Mevlana’nın Muhammedi mirasla ilgisi sadedinde tam da yukarıdaki alıntıyı izah edermişçesine A. Nihat Tarlan’ın yaptığı değerlendirme oldukça dikkat çekicidir:

“Bizim edebiyatımızda ‘gül’ fahri kâinat efendimizi temsil eder. O yaratılış gülistanının en mutena gülüdür. Muhammed gülistanının en cazibeli, en rayihalı gülü Mevlana’dır. Mevlana’daki renk, rayiha, incelik ve sonsuz güzellik, Muhammed fidanının içinde idi. Ve bu fidanın gayesi gül vermektir. Aynı fidan üzerinde yapraklar, dikenler de vardı. Lakin bunlar vasıta idiler, gaye güldü. Bir gülü fidansız tasavvur etmek cehil ve gafletin son mertebesidir.”²

Mevlana’nın esas gayesi Muhammed Gülistanı’nda gül yetiştirmek ve devşirmektir. Aynen Habibullah gibi, bu konuda yapamayacağı

¹ Eflaki, I, 393-395.

² Tarlan, A, *Mevlana*, İstanbul, Hareket Yay., 1974, 27.

fedakârlık, katlanamayacağı eziyet yoktur. Nitekim, Nebevi mirası insanlara daha iyi ulaştırmak için onun getirdiği rebap, sema ve musiki gibi yenilikler çağdaşlarının dikkatini ve gazabını çekmekte gecikmemiştir. Onların resmi ve gayri resmi bütün engellemelerine rağmen hedefinden yılmayan Mevlana, Nebevi mirası insanlara ulaştırmaya ve onları Muhammedi dünyaya çekmeye devam etmiştir. Hasımlarının gayretlerinden etkilenen Konya halkına bazen sitem etse de¹, bütün olup biteni, Fuzuli'nin, “*Zayi olmaz gül temennasıyla virmek hare su*”/‘Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez’ mısrasındaki tevekkülüyle karşılaşmıştır.² Bugün, hem UNESCO etkinlikleri hem de dünya genelinde Mevlana'ya olan teveccühü görünce onun “aşk alemi bütün dünyayı kaplayacak, bütün insanlar bizim sözumüzün aşığı olacaklar,”³ keşfinin gerçekleştiğini fark edebiliyoruz. Aynı bağlamda, Gölpinarlı⁴ ve diğer bazı araştırmacıların dikkat çektikleri olayların çoğunun ilgililerin Müslüman olmasıyla sonuçlandığını belirtmek durumundayız. Mevlana gibi büyük bir velinin böylesi büyük hürmetini gören gayri Müslim kişi şahadet getirip Müslüman olmuştur. Bu neticeyi, Gölpinarlı'nın yarısını zikrettiği bir örneğin tamamını vererek somutlaştırmak daha doğru olacaktır.

Mevlana'yı ziyaret etmek üzere Konya'ya gelen bir rahip beraberindeki kimselerle onunla çarşıda karşılaşınca hürmeten huzurunda eğilmiştir. Rahibin bu tazimine Mevlana da aynıyla karşılık vermiştir. Rahip başını kaldırdığında Mevlana'nın hala aynı ihtiram üzere olduğunu görünce onun tevazusuna hayran olup Müslüman olmuştur. Vakıayı evde oğlu Sultan Veled'e anlatan Mevlana, “Bir rahip tevazu faziletini elimizden almak istedi. Allah'a şükür bu yolda biz onu mağlup ettik. Çünkü tevazu ve hilim Hz. Muhammed'e mensup olanların şiarıdır,”⁵ demiştir.⁶

Mevlana, insandan hayvana, bitkiden toprağa, hemen her şeye hürmet ve saygı ile yaklaşmaktadır ama, kendinin de açıkça ifade ettiği gibi, bu çoğulcu hoşgörü felsefesi onun Muhammedi ahlakının bir parçasıdır, yoksa kendisi yeni bir hümanist ahlak icat ederek dinler üstüne

¹ Eflaki, I, 474-475.

² Mazioglu, H, *Fuzuli ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara, Kültür ve Turizm B Y, 1986, 44-45.

³ Eflaki, I, 475.

⁴ Gölpinarlı, *Mevlana*, 192-293.

⁵ Tarlan, 28.

⁶ Daha fazla örnek için bkz.: Eflaki, I, 315, 316-317, 331.

çıkması değildir. Şems-i Tebrizi de Mevlana’da peygamberi mirasın temsiline dikkat çekerek şöyle demektedir:

“El-ulemau veraset’ül-enbiya (Alimler, peygamberlerin varisleridir) hadis-i şerifinin sırrını öğrenmek isteyen Mevlana Celalüddin’i görsün. Zira yeryüzünde olan enbiya ve mürselinin bütün güzel huyları onda toplanmıştır. [O] [b]u zamanda bütün fenlerde [ve] bilgilerde eşsizdir...”¹

Şems’in bu tespitini doğrulayan canlı örnek, Hz. Mevlana’nın cenaze merasiminde yaşanmıştır. Eflaki’nin *Menakıp*’ında anlatıldığına göre, Mevlana’nın cenaze merasimine diğer din mensuplarının da katılmak istemeleriyle tartışma çıkmıştır. Bazı Müslümanlar “Bu bizim cenazemiz, size ne oluyor ki?” diye onlara karşı çıkınca, onlar da cevaben şöyle demişlerdir:

“Biz, Musa’nın, İsa’nın ve bütün peygamberlerin hakikatini onun açık sözlerinden anladık ve kendi kitaplarımızda okuduğumuz olgun peygamberlerin tabiat ve hareketlerini onda gördük. Siz Müslümanlar, Mevlana’yı nasıl devrinin Muhammed’i olarak tanıyorsanız, biz de onu zamanın Musa’sı ve İsa’sı olarak biliyoruz. Siz nasıl onun muhibbi iseniz, biz de bin şu kadar misli daha çok onun kulu ve müridiyiz. Nitekim kendisi buyurmuştur: ‘*Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler. Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir neyiz.*’”²

Mevlana düşüncesi insan içindir, insanidir, insanı merkeze alır ama Batı hümanist felsefesi gibi insan merkezli ve insan kaynaklı değildir. Bu ilk bakışta kendi içinde çelişkili bir ifade gibi görünebilir ama yakından bakılırsa ne ifa edilmek istendiği rahatlıkla anlaşılacaktır. Mevlana, zamanının Muhammed’i olarak, hem hayatında hem de bütün eserlerinde insanı arıtmaya, arındırmaya, iyileştirmeye, güzelleştirmeye, birleştirmeye çalışmaktadır. Bütün gayreti, insana kendini daha iyi tanıtarak kapasitesini ve hedefini göstermek, akabinde de bu hedefe nasıl varılacağını hem sözlü hem de fiili olarak ortaya koymaktır. Bu meyanda, Mevlana düşüncesi insan etrafında döndüğü ve insan için olduğundan insanidir; din, dil, ırk ve renk ayırt etmeden herkese hitap etmekte, herkesi hedeflemektedir. Fakat hep hatırdaki tutulması gereken ana düstur, onun

¹ Tarlan, 35.

² Eflaki, A, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. T. Yazıcı, İstanbul, M.E.B., II, 163-164; krş: Tarlan, *Mevlana*, 26-27, 35.

düşüncesinin kaynağını insandan almadığı için insan merkezli olmadığıdır; insanı merkeze alır ama insan merkezli değildir. Bir anlamda bu durum, yukarıda bir merkeze asılı aşağıdaki yer çekiminin doğruluğunu gösteren sarkaca benzetmektedir. Sarkaç bir yönü işaret eder ama bunu yapabilmesi için bir yerlere asılı olmalı, bir yerlerden güç, ölçü alıyor olmalıdır; aksi takdirde işlevini yerine getiremeyecektir. Bütün bu nedenlerle, Mevlana’yı hümanist ya da dinler üstü sıfatıyla nitelenmek büyük bir yanlış olacaktır. Çünkü, hümanizm, Cemil Meriç’in ifadesiyle, “imanını kaybeden bir çağın dinidir;”¹ “insanlık dinidir;”² “Avrupalı için kaybettiği dinlerin, yıktığı inançların yerini alan bir put”tur ve ilmin tek kılavuz olduğu bir dünyada insani olanın tanrılaştırılmasıdır.³ Aksine Mevlana düşüncesi, ilahi kaynaklıdır, her şey de O’nun rızasını arar, her şeyi O’ndan bilir, her şeyi ve herkesi O’na yöneltmeye çalışır. Mevlana bir vahdet aşığı ve işçisidir; *Mesnevi* de kendi tanımlamasıyla “bir vahdet dükkânıdır, orada Allah’tan gayri ne” bulunursa “puttur.” *Mesnevi* merkezinde yapılan tespit genelleştirilirse, Mevlana düşüncesinin Muhammedi *vahdet sisteminin* bir uydusu olduğu, kendi başına yeni bir hümanist sistem icat etmediği ve bunun dışındaki okumaların büyük oranda yanlış olduğu gerçeklerinin altının çizilmesi gerekmektedir.

Mevlana, bir ayağını tevhit dairesinin içine sabitlemiş diğer ayağı ve kolları ile sonsuzluğa açılıp insani ve insana dair olan her şeyle ilgilenerak ilahi aşk çağrısını herkese ulaştırmaya çalışmıştır. Bu çağrıdan herkes kendi kabiliyeti ve şartları çerçevesinde istifade etmektedir. Müslüman, Hıristiyan, Yahudi; Alman, Fransız, Amerikalı, Yunan, Rus;⁴ dinli, dinsiz, kömürcü, demirci, herkes kendi kadrince Mevlana hazinesinden faydalanmaktadır. Fakat faydalanan kitlenin hacminin yatay ve dikey genişliği Mevlana’yı İslam dairesinin dışına çıkarıp hümanist bir aziz konumuna koymamaktadır ve koymamalıdır. Bu büyüklük olsa olsa Mevlana’nın Muhammedi mirası insanlara ulaştırmadaki başarısının bir göstergesi addedilebilir. Şüphesiz Mevlana’daki engin hoşgörü ve insan sevgisi, “yalnızca ve yalnızca, ana çerçevelerinden çıkarılmış bir kaç beyit

¹ Meriç, C., *Kırk Ambar*, İstanbul, İletişim, 1998, I, 85.

² *Kırk Ambar*, I, 86.

³ *Kırk Ambar*, I, 87.

⁴ A Schimmel, M M Özelsel, C Barks, E de Vitray-Meyerovitch, R Fiş, I M Panayotopolos akla ilk gelen isimlerdir.

veya kıta”¹ üzerinden yapılan böyle eksik bir okumaya bile “eyvallah” diyebilecek kadar geniştir.² Ama bu onay bile onu hala ait olduğu kültürün dışına çıkarıp farklı bir konuma yerleştirmemektedir. Zira bu konuda dikkate alınması gereken genel kural Mevlana tarafından çizilmiştir: *O, yaşadığı sürece Kur’an’ın kölesi, Muhammedi yolun tozu, toprağı olan bağı yanık bir aşık, bir Allah dostu olmuştur*, başka bir şey değildir. Gölpınarlı da sonuç itibarıyla onun hayatı boyu şeriat dairesinden ayrılmadığını ifade etse de bir taraftan da Mevlana’nın bütün kayıtlardan azade olduğu vurgusunu yaparak büyük mutasavvıfların bu tür çelişkileri içlerinde barındırabileceklerini belirtmektedir.³ Doğrusu, Mevlana’daki görünürde dinler üstünlük malzemelerini, onun, Nebevi miras ve Muhammedi ahlakın temsili çerçevesindeki insani hoşgörüsü olarak algılamak daha uygun gibi görünmektedir. Kendisinin ilaç sevmeyen çocuk mecazıyla anlattığı gibi, kayıtlardan azadelik çağrıştıran detaylar, bütün çağların hastalarına İslam şerbet testisi içinde sunulan Muhammedi ilaç karışımlarından başka bir şey değildir. Yoksa birini diğerinin dengi hatta ötesi görerek ya da göstererek, evrensellik adına Mevlana’yı, hiç de niyetinde olmadığı halde İslam dairesinin dışına taşımak onu incitecektir. Özellikle Mevlana’nın vasiyetini okuyan bir kimse, onun maksadının gayet açık olduğunu, dolayısıyla bu konuda sözü fazla uzatmaya gerek olmadığını anlamakta gecikmeyecektir. İşte, kendi zamanında ve çağımızda Muhammedi ahlakın en iyi örneği o yüce insanın vasiyeti:

“Size, gizlide ve açıkta Allah’tan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, isyan ve günahları terk etmeyi, oruç tutmayı, namaza devam etmeyi, sürekli olarak şehveti terk etmeyi, bütün yaratıklardan gelen cefaya tahammüllü olmayı, aptal ve cahillerle oturmamayı, güzel davranışlı ve olgun kişilerle birlikte bulunmayı vasiyet ediyorum. İnsanları en hayırlısı insanlara yararı olandır. Sözün en hayırlısı, az ve anlaşılır olandır.”⁴

¹ Ocak, A Y, “Mevlana’yı Nasıl Anlamalı?” *Konya’dan Dünyaya Mevlana ve Mevlevilik*, ed., N. Şimşekler, Konya, Karatay Belediyesi, 2002, 102.

² Cami, *Nefehat*, 517.

³ “Bize göre, bu iki zıt kanaatin hiçbirinde samimiyetsizlik yoktur. Bütün kayıtlardan azade olduğuna inanmakla beraber hükümlere riayeti de aleme rahmet saymadadır. Daha açıkçası, daha doğrusu, onun zıtları telif eden kabiliyeti, bunu da telif etmiştir. Bu bakımdan gerçekten bir batın eri olan Mevlana’yı hiçbir vakit bir Batıni sayamayız.” (Gölpınarlı, Mevlana, 204-205).

⁴ Cami, *Nefehat*, 519.

Ezcümle Mevlana, bütün insanlara insanca muamele etmeyi salık veren gerçek bir mümindir.